

مجلة الجمعية الإيرانية للغة العربية وآدابها، فصلية
علمية محكمة، العدد الـ ٧٧، شتاء ١٤٠٤ هـ. ش،
٢٠٢٥ م؛ صص ٣٨٠-٣٥٥

A Study of the novel *Huna al-Warda* by Amjad Nasser with a focus on the Naturalist School

Article Type: Research

Payman Salehi^{1*}, Moslem Khezeli²

Abstract

The literary school of naturalism, emphasizing natural sciences, gave a scientific form to literary works and, while focusing on tangible reality, tried to describe the tangible and visible world in all details. In their works, the writers of this school imagine the characters of their stories as beings in the grip of determinism. Amjad Nasser is a Jordanian writer who is inclined to this literary school and in the novel "Hona al-Warda" he has described the political atmosphere prevailing in Arab countries in the sixties in a naturalistic style. The present study attempts to analyze the impact of the school of naturalism and the reflection of its characteristics in the aforementioned novel using a descriptive and analytical method. The results of the study indicate that "Hona al-Warda" is a naturalistic novel in which Nasser has tried to express his critical thoughts on political issues, including; The dictatorship ruling Arab countries expresses the lack of freedom of expression and social justice, and criticizes the military and violent approach of political and intellectual organizations to change the ruling system.

Keywords: Contemporary Jordanian novel, literary naturalism, Amjad Nasser, Hona Al-Warda.

---

¹. Corresponding author, Professor of the Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Ilam, Ilam, Iran; orcid.org/0000-0002-2164-0950; *Email:* p.salehi@Ilam.ac.ir.

². Lecturer of Arabic Language & literature Department, University of Ilam, Faculty of Literature and Humanities, Ilam, Iran orcid.org/0000-0003-3909-5468.

1. Introduction

The school of naturalism also penetrated literature, and the French writer Emile Zola was the founder of this literary school. The components of such a school were more reflected in the novel genre than in poetry. Naturalists tried to implement and implement the method and principles of empirical science in the structure of the novel. The naturalist novel has a set of its own characteristics. The naturalist novel is a novel that tries to present this new theory about man, that he is a creature determined by heredity, environment, and the pressures of the moment, with maximum scientific objectivity. Therefore, the characters in these novels and their actions and behaviors are the product of environmental factors and heredity, and a kind of determinism dominates their lives. Amjad Nasser is a Jordanian writer with Marxist intellectual leanings whose novel *Hona al-Warda* was shortlisted for the 2018 Booker World Prize, in which he narrates the events in the life of a leftist fighter named Younis al-Khatat. This political novel has a completely naturalistic approach, in which the author critically rereads the tense political atmosphere of the Arab countries in the 1960s using the main components of the school of naturalism. An examination of this novel from the perspective of the school of naturalism can present a picture of the individual and social life of the Arab man in the past few decades and explain the impact of biological, hereditary, social and political factors in shaping his lifestyle.

Research Question

This research attempts to provide appropriate answers to the following questions:

1. How do the principles of naturalism influence the novel *Hona al-Warda*?
2. How does Amjad Nasser explain his critical views by using naturalistic elements?

2. Literature Review

Two articles have been written about the novel *Hana al-Warda*, which are: 1- Peyman Salehi and Moslem Khezeli, in their article "A Metafictional Analysis of the Novel "Hona al-Warda" by Amjad Nasser" (1403), have examined the reflection of metafictional characteristics in this novel, including short connections, story criticism, and references to the method of writing the story, the combination of genres and styles, and the uncertainty and multiple endings of the story. They have concluded that this postmodern novel

is constructed by the author's mind, and that the narrator, by entering the text, links the world of the story to the world of reality. 2- Peyman Salehi and Moslem Khezeli, "Psychological Analysis of Yunus Al-Khatat, the Hero of the Novel Hona Al-Warda" (1403), have criticized the psychology of Yunus Al-Khatat, the protagonist of the story, according to Freud's theory, and have concluded that the dominance of Yunus's ego and superego over himself caused his logical power to be unable to create harmony between the constituent parts of his personality, and he embarked on an adventure and attempted to kill the king, putting himself in a predicament. Based on systematic studies, this research is the first research on Amjad Nasser's novels that has examined the reflection of naturalistic components in the novel "Hona Al-Warda," and its main difference from similar research is that some of them have examined naturalism in other Arabic novels, and some have examined the metafictional narrative style and criticized the psychology of this novel.

3. Methodology

This research, relying on the descriptive and analytical research method, analyzes the reflection of the characteristics and components of naturalism in the novel of Hana Elvarde and expresses its differences with other examples of naturalism.

4. Results

Hona Al-Warda is a naturalistic novel that most of the components of naturalism are manifested in it, and Amjad Nasser's influence is in two areas: content, language, and form. Nasser, like naturalists, creates the characters of the story with a scientific and materialistic approach in a tangible space dominated by nature, and considers them the product of heredity, environment, and comprehensive historical, social, and natural determinism. Yunus and other characters are bloodthirsty and nervous characters whose love is sensual, denying religion and the supernatural, and responding to their instinctive desires and animal nature. In the area of language and form of the story, Nasser describes sexual scenes frankly and without censorship, and the characters of the story break the barrier of morality and religion by breaking the false sanctity of words and use sexual terms and obscene swear words. Like the naturalists, Nasser describes the world within the story for the reader and provides more information about the characters by accurately and in detail describing places such as Yunus' hotel room in Sinbad and its surroundings, the old and new Al-Hamiyya environment, the police

interrogation room, the house of the organization's secretary general, and describing the physical characteristics of the characters and focusing on their external flaws. Under the influence of Marxist and naturalist ideas, Nasser considers religion to be the cause of division between political groups and expresses his anti-religious attitude in the form of Yunus and Abu Taweela's words. Under the influence of naturalist determinism, he considers such a dictatorship ruling the Arab countries that he considers any reformist activity doomed to failure. By describing Yunus's emotional behavior, he criticizes the repeated assassinations of political organizations against the king and criticizes their profiteering approach in abusing the honesty of freedom-loving individuals like Yunus, which causes them discouragement and a sense of defeat.

بررسی رمان «هنا الورد» اثر امجد ناصر با تکیه بر مکتب

طبیعت‌گرایانه

نوع مقاله: پژوهشی

پیمان صالحی^{۱*}، مسلم خزلی^۲

۱. استاد گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه ایلام، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ایران، ایلام
۲. مدرس گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه ایلام، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ایران، ایلام

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۵

چکیده

مکتب ادبی طبیعت‌گرایی با تأکید بر علوم طبیعی شکلی علمی به آثار ادبی بخشیده است و ضمن تمرکز بر واقعیت محسوس کوشید جهان ملموس و مرئی را با تمام جزئیات توصیف کند. نویسندگان این مکتب در آثار خویش شخصیت‌های داستان‌هایشان را موجوداتی در چنگال جبرگرایی به تصویر می‌کشند. امجد ناصر نویسنده اردنی از نویسندگانی است که به این مکتب ادبی گرایش داشته و در رمان هنا الورد فضای سیاسی حاکم بر کشورهای عربی در دهه شصت میلادی را با سبکی طبیعت‌گرایانه توصیف کرده است. پژوهش حاضر می‌کوشد با روش توصیفی و تحلیلی تأثیر مکتب طبیعت‌گرایی و بازتاب ویژگی‌های آن را در رمان مذکور تحلیل کند. نتایج پژوهش، بیانگر آن است که هنا الورد رمانی طبیعت‌گرا در دو حیطه محتوایی و زبانی است. از نظر محتوایی شخصیت‌های داستان، تابع غرایز مادی خود هستند و دین و ماوراء الطبیعه را انکار نموده و همه چیز را جبری و غیر ارادی می‌دانند. از نظر زبانی نیز، نویسنده، به صراحت به توصیف صحنه‌های جنسی می‌پردازد و مسائل اخلاقی را نادیده می‌گیرد. او با توصیف جزئیات مکان‌هایی که حوادث داستان در آن رخ داده و نیز وصف دقیق ویژگی‌های فیزیکی شخصیت‌ها و تمرکز بر عیوب ظاهری آنان، هم دنیای درون داستان و هم اطلاعات مورد نیاز در مورد شخصیت‌ها را در اختیار خواننده قرار می‌دهد. امجد ناصر کوشیده است به کمک مؤلفه‌های طبیعت‌گرایی، اندیشه‌های انتقادی خود را درباره مسائل سیاسی از جمله؛ دیکتاتوری حاکم بر کشورهای عربی، نبود آزادی بیان و عدالت اجتماعی و نقد رویکرد نظامی و خشونت‌آمیز سازمان‌های سیاسی و فکری برای تغییر نظام حاکم بیان کند.

کلیدواژه‌ها: رمان معاصر اردن، طبیعت‌گرایی ادبی، امجد ناصر، هنا الورد.

۱. مقدمه

مکتب فلسفی طبیعت‌گرایی از مکاتب فکری معروفی است که در قرن نوزدهم میلادی در فرانسه ظهور کرد. رد پای نحله‌های فکری متعددی در این مکتب وجود دارد که بر نوعی ماده‌گرایی و علم‌گرایی تأکید دارند. طبیعت‌گرایی مکتبی است که به جامعه و تحولات آن توجه ویژه‌ای دارد. این مکتب فکری به ادبیات نیز نفوذ کرد و نویسندگان در آثار ادبی خود با رویکردی تجربی و علمی مسائل و موضوعات جامعه را تبیین و تشریح کردند و شخصیت‌های داستان‌هایشان را انسان‌هایی را تحت تأثیر وراثت و عوامل محیطی می‌دانند. ادبیات داستانی عربی نیز از طبیعت‌گرایی تأثیر پذیرفت و آثاری در این زمینه نگاشته شد. امجد ناصر نویسنده اردنی با گرایش‌های فکری مارکسیستی است که رمان هنا الورد او در فهرست نامزدهای جایزه جهانی بوکر در سال ۲۰۱۸ میلادی قرار گرفت که در آن حوادث زندگی یکی از مبارزان چپ‌گرا بنام «یونس الخطاط» را نقل می‌کند. نویسنده در این رمان سیاسی با خلق شخصیت‌هایی که تحت تأثیر وراثت و محیط هستند و با رویکردی انتقادی فضای سیاسی پرتنش کشورهای عربی در دهه شصت میلادی را بازخوانی می‌کند. بررسی این رمان از نگاه مکتب طبیعت‌گرایی و با روش توصیفی و تحلیلی می‌تواند تصویری از زندگی فردی و اجتماعی انسان عربی در چند دهه گذشته را به نمایش گذارد و تأثیر عوامل زیستی، وراثتی، اجتماعی و سیاسی را در شکل‌دهی سبک زندگی‌اش بیان کند. این پژوهش می‌کوشد برای پرسش‌های ذیل پاسخ مناسب بیاید:

-مبانی مکتب طبیعت‌گرایی چگونه بر رمان هنا الورد تأثیر می‌گذارد؟

-امجد ناصر چگونه با کاربست مؤلفه‌های طبیعت‌گرایانه دیدگاه‌های انتقادی خود را تشریح می‌کند؟

۱-۱. پیشینه پژوهش

مهم‌ترین پژوهش‌ها در زمینه طبیعت‌گرایی عبارتند از:

حیدری (۱۳۹۹) در مقاله «خوانش ناتورالیستی رمان بین القصرین اثر نجیب محفوظ». نتیجه گرفته است که افزون بر وجود درون‌مایه‌های طبیعت‌گرایی، این رمان در فرم و ساختار همچون کش‌دار بودن، توصیف دقیق جزئیات و صحنه‌ها و پایان غم‌انگیز داستان نیز ویژگی‌های رمان طبیعت‌گرایانه را داراست.

نظری و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله «تحلیل عناصر ناتورالیستی در رمان‌های رادویس نجیب محفوظ و سهم سگان شکاری امیل زولا» به این نتیجه رسیده‌اند که هر دو رمان جلوه‌های مشترک زیادی از طبیعت‌گرایی را همچون وراثت، علم فیزیولوژیک، عشق به‌عنوان نیروی جسمانی، اخلاق‌ستیزی و زشت‌انگاری و... را بازتاب داده‌اند.

گلشن و متقی (۱۳۹۴) در مقاله «بررسی تطبیقی دیدگاه‌های ناتورالیستی مصطفی در داستان «الهاویه» از لطفی منفلوطی و «آسوموار» اثر امیل زولا» این‌گونه استنباط کرده‌اند که منفلوطی از میان عناصر داستانی، درون‌مایه و موضوع را از «آسوموار» امیل زولا تقلید کرده است، اما دیگر عناصر داستانی از جمله لحن، فضا، گفتگوها، کیفیت حضور شخصیت‌ها و همچنین پیرنگ با آسوموار تفاوت دارد.

درباره رمان هنا الوردی دو مقاله انجام گرفته است که عبارتند از:

صالحی و خزلی (۱۴۰۳) در مقاله «تحلیل فراداستانی رمان «هنا الوردی» اثر امجد ناصر» بازتاب ویژگی‌های فراداستان از جمله اتصال کوتاه، نقد داستان و اشاره به شیوه نگارش داستان، تلفیق ژانرها و سبک‌ها و عدم قطعیت و چند فرجامی کردن داستان را در این رمان بررسی کرده‌اند و این‌گونه استنباط کرده‌اند که این رمان پسامدرن برساخته ذهن نویسنده است که راوی با ورود خود به متن جهان داستان را به دنیای واقعیت پیوند می‌زند.

صالحی و خزلی (۱۴۰۳) «التحلیل النفسي ليونس الخطاط بطل رواية هنا الوردی» مطابق نظریه فروید به نقد روان‌شناسی شخصیت یونس الخطاط قهرمان داستان پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که چیرگی یافتن نهاد و فراخود یونس بر خود او باعث شد که قوه منطقی او نتواند میان اجزای سازنده شخصیت او هماهنگی ایجاد کند و او دست به ماجراجویی و اقدام به قتل پادشاه بزند و خود را در محمصه بیندازد. بر اساس مطالعات نظام‌مند، این پژوهش نخستین پژوهش درباره رمان‌های امجد ناصر است که به بررسی انعکاس مؤلفه‌های طبیعت‌گرایی در رمان «هنا الوردی» پرداخته است و تفاوت اساسی آن با پژوهش‌های مشابه در این است که برخی از آن‌ها به بررسی طبیعت‌گرایی در آثار دیگر رمان‌های عربی پرداخته‌اند و برخی نیز به بررسی شیوه روایت فراداستان و نقد روان‌شناسی این رمان پرداخته‌اند.

۲. خلاصه رمان

حوادث داستان «هنا الوردة» پیرامون قهرمان داستان «یونس الخطاط» در سرزمین «الحامیه» رخ می‌دهد. او جوانی بلندپرواز، شاعر و عضو سازمانی چپ‌گرا و مارکسیستی است که در شهر «سندباد» با دبیرکل آن ملاقات کرده و نامه‌ای محرمانه به او داده می‌شود تا به مقصد دیگری برساند و پس از انجام آن به او مأموریت مهم‌تری محول می‌شود و آن ترور پادشاه وقت «الحامیه» است که بارها مورد سوء قصد واقع شده است. یونس با دو تن از هم‌فکرانش اقدام به ترور پادشاه کرده و پس از درگیری، یکی از آن‌ها کشته و دیگری به شدت زخمی می‌شود و یونس نیز فرار می‌کند و به مرز می‌رود و در آنجا دوست و همفکرش ابوطویل به او آگاهی قبلی به او می‌پیوندد و با وانت مهاجران به صورت قاچاقی به سمت شهر ساحلی در کشور همسایه می‌رود، ولی در نزدیکی مرز با دیدن دایی‌اش «ادهم» که صورت خود را پوشانده و رئیس کاروان است، غافلگیر می‌شود و جهت مسیر ماشین از شهر ساحلی در کشور همسایه به سمت الحامیه تغییر می‌یابد و این‌گونه داستان پایان می‌یابد.

۳. مکتب ادبی طبیعت‌گرایی^۱ و ویژگی‌های آن

طبیعت‌گرایی از مکاتب فکری اثرگذار در اروپا بود که بر ادبیات نیز تأثیر گذاشت و «این مکتب در قرن نوزدهم میلادی در اروپا ظهور کرد و امیل زولا^۲ نویسنده فرانسوی بنیان‌گذار این مکتب ادبی بود» (داد، ۱۳۷۵: ۲۸۱). طبیعت‌گرایان نوعی جبرگرایی و بدبینی نسبت به قدرت انتخاب و آزادی انسان وجود دارند. «از دیدگاه آن‌ها اراده فردی اشخاص مقهور جبر اقتصادی-اجتماعی و وراثت است. همچنین اشخاص نمی‌توانند نقصان‌های منشی خود را به میل خودشان یا با تلاش بیشتر فردی برطرف کنند» (پاینده، ۱۳۹۱: ۲۹۸). طبیعت‌گرایان جهان را فضایی تاریک و پر از حوادث ناگوار تصادفی می‌دانند و «گرایش عجیبی به تفسیر بیولوژیک زندگی و توصیف یک‌جانبه زشتی‌ها و پلیدی‌ها، آن‌ها هم با تکیه بر تفسیر آن در چارچوب بیولوژیک دارند» (زرشناس، ۱۳۸۳: ۴۲). مؤلفه‌های چنین مکتبی بیشتر از آنکه در شعر بازتاب داشته باشد، در ژانر رمان تبلور یافت. «طبیعت‌گرایان تلاش کردند تا روش و مبانی علوم تجربی را در ساختار رمان اجرا و پیاده کنند» (عبدالرحمن، ۲۰۰۷: ۳۵). رمان طبیعت‌گرایانه دارای مجموعه‌ای از ویژگی‌های مختص خود است. «رمان ناتورالیستی، رمانی است که می‌کوشد این نظریه جدید درباره انسان را که او

^۱ *Naturalism

^۲ Emile Zola

موجودی متعین از وراثت، محیط و فشارهای لحظه‌ای است، با حداکثر عینی‌گرایی علمی به نمایش بگذارد» (فورست و اسکرین، ۱۳۸۸: ۱۵۰). پس شخصیت‌های این رمان‌ها و کنش‌ها و رفتارهایشان محصول عوامل محیطی و وراثت هستند و نوعی جبرگرایی بر زندگی‌شان حاکم است. آثار ادبی که رویکرد طبیعت‌گرایی در آن‌ها به صورت واضح نمود می‌یابد دارای مجموعه‌ای از ویژگی‌ها است که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

۱-۲. طبیعت‌گرایی و ماده‌گرایی

اساس مکتب ادبی طبیعت‌گرایی بر وصف طبیعت نهاده شده است. «مبانی این مکتب بر علم‌گرایی راسخ و صریح به علم و روش‌های مشاهده و آزمایش استوار است. انسان متافیزیکی در این مکتب جای خود را به انسان فیزیولوژیک می‌دهد» (گران، ۱۳۷۵: ۵۳-۵۴). در این مکتب، به طبیعت با تمام نشانه‌هایش توجه می‌شود و ماده‌گرایی بر آن چیرگی دارد. «فلسفه طبیعت‌گرایی معتقد به قدرت محض طبیعت است و طبیعت را محکوم نظم و قدرت بالاتری نمی‌شناسد» (خدایار، ۱۳۶۷: ۲۱۷). این مکتب ماده‌گرا، هر چیز غیرمادی را خرافه و تخیل می‌پندارد و یکتاپرستی و نیروهای الهی را انکار می‌کند.

۲-۲. تأثیر وراثت و محیط در ساخت شخصیت

طبیعت‌گرایان مهم‌ترین عوامل شکل‌دهی شخصیت و هویت انسان را وراثت و محیط می‌دانند. از منظر آن‌ها برخی ژن‌های رفتاری والدین یا نسل‌های پیشین به شخص منتقل می‌شود «آن‌ها معتقدند که ویژگی‌های جسمی و روحی هر فرد از پدر و مادر به او به ارث رسیده است» (سیدحسینی، ۱۳۸۷: ۴۰۷). پس فرد عصاره‌ای از ویژگی‌های گذشتگان است و منشأ رفتارهای او غیرارادی و ذاتی است. «طبیعت‌گرایان معتقدند که انسان در ظاهر، خلقیات، رفتارها و اعتقادات همه جا تحت تأثیر وراثت است» (ثروت، ۱۳۹۰: ۱۶۲). در کنار وراثت، محیط و شرایط مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و دینی بر ساخت شخصیت انسان و رفتارهای او اثرگذار است. «بر اساس دیدگاه طبیعت‌گرایان، شخصیت‌ها به خودی خود خطا نمی‌کنند، بلکه به وسیله محیط‌شان مرتکب لغزش می‌شوند» (تجلیان مفرد و سوفالی، ۱۳۹۱: ۲۲۴).

۳-۲. جبرگرایی و اعتقاد به سرشتی از پیش تعیین شده

مادی‌گرایی صرف طبیعت‌گرایان آن‌ها را به جبرگرایی و عدم اراده انسان در تغییر سرنوشت خود سوق داد. «طبیعت‌گرایان معتقدند که انسان در مسیر جبر تاریخی قرار گرفته است؛ مسیری

که همه عوامل از جمله اجتماع، وراثت، ... او را به سوی یک سرنوشت محتوم پیش می‌برند» (صادقی شهپر و پورمرادی، ۱۳۹۲: ۱۸۳). پس انسان تحت سیطره جبر تاریخی، اجتماعی و وراثتی است و توانایی شکل دادن به ماهیت خود ندارد. «امیل زولا می‌گوید: عصر ما عصر علم است و ادبیات نیز باید از کشفیات داروین (Darwin) و کلود برنارد (Claude Bernard) استفاده کند، زیرا انسان حیوانی بی‌اراده و نتیجه وراثت و محیط است و نمی‌تواند از سرنوشت حتمی خود رهایی یابد» (راغب، بی‌تا: ۱۲۴). این نگاه ناامیدکننده حس بدی را به مخاطب منتقل می‌کند و حس ضعیف بودن انسان را به او القا می‌کند که در چارچوبی مشخص باید عمل کند.

۲-۴. حیوان انسان‌نما و تمایلات شدید جنسی

طبیعت‌گرایان به ناخودآگاه و بُعد حیوانی انسان توجه ویژه‌ای دارند و رفتارهای انسان را متأثر از غرایز طبیعی می‌دانند. «نویسندگان طبیعت‌گرا معمولاً اشخاصی را برای داستان‌های خود برمی‌گزینند که از خود انگیزه‌های حیوانی قوی‌تر چون حرص، شهوت جنسی و خوی حیوانی بروز می‌دهند» (مقدادی، ۱۳۷۸: ۵۰۵). مفهوم عشق در دیدگاه شخصیت‌های طبیعت‌گرایانه حالتی شهوانی و جسمانی دارد. «در سایه قوانینی که طبیعت‌گرایان وضع کردند، عشق نیز از هاله قدسی خارج شد و در چارچوب شیوه برخورد علمی، در بستر روابط جنسی و جسمانی معمولی مطرح گردید» (سیدحسینی، ۱۳۸۷: ۲۴۷).

۲-۵. شکستن حرمت کلمات و مفاهیم

صراحت زبان و ذکر ناسزا در متن از دیگر ویژگی‌های طبیعت‌گرایان است. «نویسندگان طبیعت‌گرا کلمه‌هایی را که نویسندگان پیش از ایشان، از آوردن آن‌ها ابا و کراهت داشتند، در داستان‌هایشان به کار گرفتند و مناظر و صحنه‌هایی را که نویسندگان به اختصار از کنار آن‌ها گذشته، یا به کلی از داستان‌هایشان حذف کرده بودند، با جسارت تحسین‌برانگیزی در آثار خود به نمایش گذاشتند» (میرصادقی، ۱۳۸۲: ۹۸). پس شخصیت‌های داستان طبیعت‌گرا از به کارگیری فحش و ناسزا و کلمات جنسی و اروتیک (Erotic) ابایی ندارند.

۲-۶. توصیف دقیق و با جزئیات

توجه ویژه طبیعت‌گرایان به طبیعت و جهان پیرامون خویش باعث می‌شد که با دقت و جزئیات تمام به پدیده‌ها و محیط اطراف بنگرند و آن‌ها را توصیف کنند. بر این اساس «طبیعت‌گرایان توجه و وسواس فوق‌العاده‌ای در تصویر کردن جزئیات امور و توصیف دقیق

آن‌ها دارند. گرایش و تعهد طبیعت‌گرایی به عکس‌برداری از طبیعت و بازنمایی مستقیم واقعیت عینی، به تقلید عین به عین واقعیت می‌انجامد. طبیعت‌گرایی مکان و زمان حوادث داستان را با جزئیات دقیق به تصویر می‌کشد، به همین دلیل فضای طبیعت‌گرایانه، فضایی تقلیدی است. پس طبیعت‌گرایان تقریباً همه آثارشان را بر پایه یادداشت‌هایی بنا می‌کنند مدت‌های طولانی گرد آورده‌اند» (رادفر، ۱۳۸۳: ۳۹-۴۰).

۴- تحلیل مشخصه‌های طبیعت‌گرایی در رمان هنا الورد

هنا الورد رمانی پسامدرن است که ویژگی‌های طبیعت‌گرایی در آن همچون وراثت و محیط در شخصیت، جبرگرایی، عشق جسمانی و جنسی، حیوان‌نمایی انسان، ماده‌گرایی، توصیف دقیق و شکستن حرمت کاذب کلمات در آن بازتاب یافته است.

۴-۱. ماده‌گرایی و طبیعت‌گرایی

شخصیت‌های رمان هنا الورد تابع قوانین طبیعت و تفکرات مادی و تجربی هستند و زندگی را از دریچه محسوسات می‌نگرند، لذا چیزهایی را باور می‌کنند که در محدوده این جهان مادی است. این ماده‌گرایی نشأت گرفته از افکار مارکسیستی است و امجد ناصر نیز در بسیاری از بخش‌های رمانش به اندیشه‌های مارکسیستی اشاره می‌کند. «عنوان این داستان (هنا الورد) در واقع برگرفته از جمله معروف مارکس (Marx) «هنا الورد فلنرخص هنا» از کتاب او با نام «هیجدهم برومر لوئی بناپارت» است» (هنا الورد، امجد ناصر (الأردن)، روایه دار الآداب). شخصیت‌های داستان به‌ویژه یونس دارای افکار مارکسیستی (Marxist) و سوسیالیستی (Socialist) است و خواهان تغییر شرایط موجود هستند. «یونس، قهرمان داستان مارکسیست آزادی‌خواهی است که دین او را اقلان نمی‌کند» (هنا الورد لـ «امجد ناصر» و حکایه «بلاد اللأین»).

یونس تحت تأثیر کتب و اندیشه‌های مارکس است و از اصطلاحات خاص مکتب مارکسیسم همچون «الکومبرادور»، «الطفیلیة»، «البورجوازية الصغيرة» و «الطبقات المصلحة في الثورة» (ناصر، ۲۰۱۷: ۴۱) در گفتگوهایش با دبیر کل سازمان استفاده می‌کند. امجد ناصر در جوانی تحت تأثیر اندیشه‌های مارکس قرار می‌گیرد. «ناصر به سوریه رفته و در نمایشگاه کتاب‌های جماهیر شوروی کتاب‌های «البيان الشيوعي، وما العمل؟ خطوة إلى الأمام خطوتان إلى الورا، والفولاذ سقیناه» را که در اردن ممنوع بودند خرید و خواند و نتیجه این سفر کوتاه این چنین بود که ناصر می‌گوید: «عدتُ إلى الأردن مارکسیاً» (امجد ناصر: الحیاء بأكثر من اسم). این اثرپذیری از افکار مارکسیستی در

ناصر رشد می‌کند و در آثار روایی‌اش به‌ویژه هنا الورد و شخصیت یونس و عقاید او نیز نمود می‌یابد. سیر زندگی یونس شبیه زندگی امجد ناصر است «ناصر عضو حزب کمونیست اردن می‌شود، درحالی‌که پدر و برادر بزرگش شاغل در ارتش هستند و این باعث درگیری میان آن‌ها می‌شود و پدرش به او می‌گوید که مایه شرمساری و رسوایی آن‌هاست. پس از این ناصر به عمان می‌رود و بر اساس روایت‌هایی در ترور ملک حسین پادشاه اردن مشارکت می‌کند و پس از عملیات او و همفکرانش بی‌سر و صدا به لبنان مهاجرت می‌کنند» (امجد ناصر: الحیاة بأكثر من اسم). درگیری ناصر با خانواده یادآور درگیری مداوم یونس با خانواده و برادر بزرگش است و عضویت او در حزب کمونیست و تلاش برای ترور پادشاه و فرار به لبنان نیز عضویت یونس در حزب سیاسی کمونیست و اقدام به ترور «حفید» و فرار او به کشوری کنار دریا را به ذهن تداعی می‌کند. یکی از موارد و موضوعات مشترک میان مارکسیسم و طبیعت‌گرایی، ماده‌گرایی و علم‌گرایی و اعتقاد به نظریه‌های علمی همچون نظریه تکامل داروین است. «مارکسیست‌ها روند تکاملی جانداران را در مراحل تدریجی و در برهه‌هایی از زمان به صورت انقلابی تفسیر می‌کردند» (صابری، ۱۳۸۲: ۱۳۷). نگاه علمی و ماتریالیستی مارکسیست‌ها به پدیده آفرینش آن‌ها را در تقابل با دین و تعالیم دینی قرار می‌دهد. «ترویج نظریه تکامل داروین، گرد مخالفت ایمان و علم را برانگیخت و عطف بین نظریه‌های علمی و عناصر طبیعت‌گرایانه متافیزیکی باعث این تعارض می‌شد» (رنجبر، ۱۳۹۸: ۷۷؛ نک: رسولی‌پور و جلوخانی، ۱۳۹۴: ۲۱-۲۵). پس ماده‌گرایی مورد تأیید نظریه داروین و طبیعت‌گرایی، منشأ اختلاف آن‌ها با دیدگاه دینی در مورد آفرینش جهان و انسان می‌شود و مارکسیسم نیز که به این ماده‌گرایی باور دارد، رویکردی ضد دینی می‌یابد. «مارکسیسم و کومنیسم (Communism) سردمداران یکی از قطب‌های اصلی ستیزه میان علم و دین بودند. مارکسیست‌ها اندیشه سوسیالیسم را با یافته‌های جدید علمی همچون نظریه انتخاب طبیعی داروین، قانون بقای ماده و انرژی و ساختار سلول پیوند زده بودند و بر این باور بودند که خط سیر تکاملی جهان، از تولید عناصر عالی تا تشکیل منشأ حیات و تکامل موجودات زنده تا تکامل اجتماعی بشر، همگی بر یک خط سیر ممتد قرار گرفته است. مارکسیست‌ها، ماتریالیست دیالکتیک (Dialectical materialist) را قادر به تبیین و توجیه پدیده‌های جهان می‌دانستند» (سربلوی، ۱۴۰۲: ۶۶). در رمان هنا الورد نیز تلاقی مارکسیسم، طبیعت‌گرایی و دین‌گرایی در سخنان و باورهای یونس نمود می‌یابد.

داروین جهان را پیوسته در حال تغییر و به معنایی دیگر در حال تکامل می‌داند «پیام تکامل یک ماده‌گرایی طبیعت‌گرایانه است و هیچ نیازی به امر فراطبیعی ندارد. داروینیسم به ما می‌گوید که تمام گونه‌ها از جمله انسان تنها نتیجه قوای کور بی‌هدف و گذر زمان هستند» (Coyne, 2009: 244-245). یونس نیز که تابع نوعی ماده‌گرایی است تحت تأثیر اندیشه‌های هنجارشکنانه داروین معتقد است که طبیعت را هیچ‌کسی جز خود نیافریده و طی فرایندی تدریجی و مرحله‌ای شکل گرفته است: «إنّ هو نفسه يقول إنّ الطبيعة خلقت نفسها بنفسها، يحكمها قانون النشوء والارتقاء» (همان: ٤٨).

پس این دیدگاه داروینی بازتابی از جهان‌بینی ناصر درباره چگونگی آفرینش جهان و تصادفی بودن فرایند شکل‌گیری آن است و به شکلی غیرمستقیم اشاره به عدم اعتقاد او به خدا به عنوان خالق هستی دارد.

یونس که خود به الحادش اعتراف می‌کند به ماوراء و خداوند و نیروهای غیبی اعتقادی ندارد و هر چیزی غیر از پدیده‌های مرئی این جهان را دروغ و توهم می‌پندارد: «إنّهُ يُعَدُّ نفسه ملحدًا، بل يمكن القول لا يؤمن بالله، أو هكذا صار بعدما فهم أنّ الذي يؤمن بالمادّية التاريخية عليه أن يكون ملحدًا. المادّة أولاً ثمّ الفكرة. بل المادّة صنعت الفكرة، والإنسان هو الذي اخترع الآلهة المتعددة أو المختصرة في واحد، أصبح عبداً لها» (همان: ٤٧).

پس تحت تأثیر تأکید مارکسیست بر ماده‌گرایی یونس نیز علم مخالفت با دین و باورهای ماوراء الطبیعی را انکار می‌کند و انسان را عامل شکل‌دهنده به این جهان می‌پندارد. ماده‌گرایی و تمرکز یونس بر حوادث محسوس باعث می‌شود که او واقعیت را تنها محدود در چیزهایی ببیند که در اطراف او رخ می‌دهند و دین و مناسک دینی را به تمسخر بگیرد. ناصر عقاید ضد دین یونس را با زبانی صریح توصیف می‌کند که خالی از طعنه و تحقیر نیست: «خطر له، والمهولون إلى الصلاة، يمرون به، أنّهم يسرعون إلى تشطيف أعضائهم التناسلية ومؤخراهم! كم مرة يلمسون هذه الأعضاء في اليوم؟ خمس مرات» (ناصر، ٢٠١٧: ٧٣).

این سخنان تمسخرآمیز یونس بازتابی از نگرش ضد دینی و طبیعت‌گرایانه ناصر است که تحت تأثیر اندیشه‌های مارکسیستی است و دین و اعمال دینی را کم‌ارزش و بیهوده می‌پندارد.

٢-٤. جبرگرایی و بی‌ارادگی انسان

ناصر در تمام رمان هنا الوردة می‌خواهد جبری که بر زندگی انسان حکم فرماست را به تصویر بکشد و این جبر در قالب وراثت، تاریخ، جامعه و طبیعت در زندگی یونس و سرنوشت او خودنمایی می‌کند.

یونس پس از انجام عملیات ترور دچار تعارض درونی شدید و پریشانی افکار می‌شود و به این نتیجه می‌رسد که تلاش او در برابر سرنوشت از پیش تعیین شده‌اش شکست می‌خورد و نیروی فراتر از اراده او، مسیر زندگی‌اش را تعیین می‌کند. او در قالب این بیت شعری متنبی چنین جبرگرایی را بیان می‌کند: «إني يا قلب قلبي لم أقصد ذلك، ولا كنت أعرف أنّ الرياح ستجري بما لا تشتهي السفن، يقول يونس بالحرف» (ناصر، ۲۰۱۷: ۲۱۴).

در این اعتراف یونس، اندیشه‌های جبرگرایانه ناصر بازتاب می‌یابد که تحت تأثیر تفکرات مارکسیستی و ماده‌گرایانه، جبرگرا و بدبین می‌شود و با مشاهده وضعیت نابسامان کشورهای عربی و تلاش ناکام جوانان در تغییر وضعیت و رسیدن به آرمان‌هایشان به این نتیجه می‌رسد که تلاش انسان‌ها برای شکل دادن به سرنوشتشان بی‌فایده است و قضا و قدر داستان زندگی آنها را می‌نویسد.

ناصر در آغاز رمان و قبل از روایت داستان یونس با اشاره به اتفاقاتی که بعداً برای یونس رخ می‌دهد، با نگاهی منفی و جبرگرایانه، زندگی یونس را بازی سرنوشت می‌داند که در آن کوشش بی‌دریغ یونس در تغییر آن بی‌ثمر است: «الأيام تأتي، دائماً وتخبّرننا، إن كنت لا نزال على قيد الحياة، بما لم نعلم به، أو نخطط له، ومثلما تعمل مع غيره، سوف تعمل مع يونس الخطاط. هذه قاعدة ثابتة. وهذا لا يني يحدث من دون تفرقة بين شخص وآخر. إنّها عدالة الزمن الصمّاء، العدالة الوحيدة التامة، المفروضة على الناس فرضاً» (همان: ۱).

این اندیشه جبرگرایانه و تطبیق آن با زندگی پرتلاطم یونس، توصیفی از جهان‌بینی غالب بر جهان عرب است که با وجود سابقه مبارزاتی بسیاری از کشورهای عربی، همچنان حکومت‌هایی مستبد بر مردم حکومت می‌کنند و انقلاب‌های مردمی سرکوب می‌شوند و چیزی تغییر نمی‌کند.

این جبرگرایی در زندگی حناوی نیز رخ می‌دهد و او که به ادبیات و شعر علاقه دارد، طی حوادثی مجبور می‌شود رشته علوم دینی را به خاطر بهره‌مندی از بورس تحصیلی آن برگزیند و از زمینه مورد پسندش چشم‌پوشی کند: «وأهم ما يعرفه يونس و يهتمه، أنّ صديقه شاعر قبل كل

شیء، وأنه اضطرَّ إلى قبول منحة الشریف، وكان یودّ دراسة الأدب» (همان: ٩٩).

جبر محیطی و جبر اقتصادی بر ارادهٔ حناوی می‌چربد و او را مجبور به برگزیدن مسیری می‌کند که دل‌خواهش نیست و فعل و انفعالات محیطی بر او تحمیل کرده است. پس جبر اجتماعی نه ارادهٔ فردی، سرنوشت و سبک زندگی حناوی را تعیین می‌کند.

٣-٤. نقش وراثت و محیط در سبک رفتاری شخصیت‌ها

١-٣-٤. جبر بیولوژیکی و وراثت

امجد ناصر از آغاز تا پایان رمان به اثرگذاری وراثت و محیط در ساخت شخصیت کاراکترهای داستانش اشاره می‌کند و ریشهٔ برخی از رفتارهای یونس قهرمان داستان و دیگر شخصیت‌ها را در ژن‌های رفتاری می‌داند که از والدین یا نسل‌های پیشین به آن‌ها منتقل شده است. استعداد خطاطی از نسلی به نسلی دیگر در خاندان یونس انتقال یافته است، ولی یونس برعکس برادرانش خطی نیکو را از خاندانش به ارث نبرده و از لحاظ اخلاقی شبیه دایی‌هایش به‌ویژه ادهم است: «الابن الفالت، الذي لا شيء فيه من أبيه أو أعمامه المنصرفين، تحت هالة أخيه الكبير الأسرة، إلى شئون الخطّ والزخرفة، ولكن، ربّما، فيه شيء من أخواله، تحديداً أدهم الذي كانوا يسمّونه «غطّاس»، لأنّه كان كمن يغطس، يختفي عن الأنظار فجأة، ويظهر دون سابق إنذار. لاحقاً عرفت العائلة أنّ أدهم، الذي فشل في الدراسة والاستقرار في عمل واحد، كان ينقّب عن الآثار والكنوز المطمورة في مواقع سابقة لجيش الأمبراطورية ومقارّر حكومتها» (همان: ١١).

بازتاب برخی از رفتارهای ادهم در خواهرزاده‌اش یونس بیانگر همان جبر بیولوژیکی است که طبیعت‌گرایان معتقدند که انسان از آغاز تا پایان زندگی در بند آن است و یونس نیز ناخواسته برخی از رفتارهای ماجراجویانهٔ دایی‌اش را بازآفرینی می‌کند.

ماجراجویی، بلندپروازی، بی‌تابی، عجله و مخفی‌کاری مجموعه‌ای از رفتارهای یونس هستند که با سبک رفتاری کل اعضای خانواده در تضاد است. این ویژگی‌ها یادآور سبک رفتاری دایی‌اش ادهم است و مادرش به این مسأله صریحاً اعتراف می‌کند: «عندما تتذكّر أمّه أخاها أدهم، الفالت بدوره، كانت تقول في نفسها «العرق دسّاس». ولم تستغرب العلاقة القويّة التي ربطت بين ابنها وخاله. يمكن لها أن تقول هنا، بكمد وتسليم موقّتين، إنّ المرأة تكاد أن تلد أباهاً وأخاها» (همان: ١١).

پس ژن‌های رفتاری از طریق توارث از نسل‌های پیشین به یونس انتقال یافته و تحت تأثیر عوامل محیطی برخی از این ژن‌های رفتاری فعال شده و او را به صورت ناخودآگاه به انجام اعمالی شبیه اعمال دایی‌اش ادهم سوق می‌دهد. در واقع ناصر همچون طبیعت‌گرایان به دنبال چرایی شکل‌گیری شخصیت بی‌پروا، هیجانی و گاهی ناهنجار یونس است که ریشه‌های آن را در وراثت می‌داند.

البته یونس از پدرش نیز بعضی خصوصیات را به ارث برده است. پدر یونس به میراث فکری، ادبی و صوفیه علاقه دارد، ولی یونس از هر مفهوم قدیمی نفرت دارد. با این وجود او افکار انتقادی خود را در مجله سازمان با تخلص «حلاج» که یک صوفی مشهور است چاپ می‌کند: «الشباب الذی یوجّه سهامه الحادّة إلى المیتافریقا، الدین وخصوصاً تسییس الدین، یوّقع باسم شهید الصوفیة! من یتطیع أن یفرّ من جلد أیبه؟ من هو الذی لا یتأثر، من دون أن یمعی ربّما، بیئته حتی وهو یحاربها بلا هوادة؟» (همان: ۲۱۴-۲۱۵).

امجد همچون طبیعت‌گرایان می‌خواهد ثابت کند که انسان مستقل و بااراده نیست، پس یونسی که پیوسته در پی تغییر مسیر زندگی و سرنوشتش است، بارها با شکست روبه‌رو می‌شود و هرچه می‌خواهد خود را از جبر بیولوژیکی و اثرات ژنتیکی از جانب پدر رهایی یابد، موفق نمی‌شود و ناخودآگاه و به شکلی غیرمستقیم اثرپذیری خود از پدرش را با این تخلص بروز می‌دهد که نمادی از علاقه پدر به میراث و سنت است.

این شباهت تنها محدود به ویژگی‌های روحی و شخصیتی نیست، بلکه یونس از لحاظ ظاهری شبیه پدربزرگ پدری‌اش است: «من بین إخوانه وأخواته، کان هو الأقرب إلى جدّه، حتی علی مستوى الشكل» (همان: ۱۵۴).

پس یونس چکیده‌ای از نسل‌های پیشین است و نیاکانش از طریق توارث، از لحاظ روحی و جسمی در کالبد و شخصیت و کنش‌هایش بازنمایی می‌شوند و او بدون خواست خود در چرخه‌ای متوالی قرار گرفته که بر رفتارها و اعمالش سایه می‌اندازد.

۲-۳-۴. جبر محیطی

محیط اجتماعی و ارتباط یونس با گروه همسالان نیز در ساخت شخصیت او اثرگذار است. او با دوستانش از خانه گریخته و به کوچه و بازار و پرسه زدن در خیابان‌ها، پارک‌ها، سینماها و

قهوه‌خانه‌ها روی می‌آورد: «آن ملازمته مکتب والده فی وسط البلد، جعلته یحتک بفئة ممن كانوا یُطردون من مدرسة إلى أخرى بسبب سوء سلوكهم، ویتسکعون بین المقاهي ودور سینما الدرجة الثالثة» (همان: ۱۰۷).

انس گرفتن یونس با محیط بی‌قانون کوچه، عصیان و لابلالی‌گری را در او تقویت می‌کند و مجموعه‌ای از رفتارهای ناهنجار را در او می‌آفریند که او را به انجام اعمال خرابکارانه هدایت می‌کند. ناصر با توصیف ارتباط یونس با همسن و سال‌هایش و ارتباط پنهان، خودسرانه و خطرناک او با سازمان سیاسی می‌خواهد به چرایی عوامل شکل‌گیری شخصیت یونس پاسخ دهد و حوادث داستان و طبیعت‌گرایی غالب بر ابعاد مختلف شخصیت‌های داستان را با واقعیت جامعه عربی پیوند بزند که معضلات اجتماعی موجود در جامعه و سوءاستفاده برخی از گروه‌های سیاسی از هیجانات شخصیت‌هایی همچون یونس باعث می‌شود که زندگی فردی و اجتماعی آن‌ها به سمت و سوی خطرناک کشیده شود.

سازمان سیاسی به عنوان یکی از مؤلفه‌های محیطی اثرگذار بر شخصیت یونس با او ارتباط پنهانی دارد و با برنامه حساب‌شده، اعتماد او را جلب کرده و برای ترور پادشاه تشویق می‌کند و این در حالی است که ۱۲ عملیات ترور قبلی خنثی شده بود. سازمان با آگاهی از ارتباط خانواده یونس با حکومت، او را برای این عمل خطرناک برمی‌گزیند، ولی یونس از این مسأله خبر ندارد و پس از عملیات متوجه آن شده و دچار تعارض می‌شود: «فهو أكثر شخص فی التنظيم يعرف مرکز الحامية ونقاط قوّة أسواره ونقاط ضعفه، إنّه ابن الخطّاط الذي یجاور مکتبه مکتب الحفید، ابن سلاله المؤسسين ... ولهذا کله هو الشخص المناسب الذي لن یشکّ فیه أحد» (همان: ۱۵۶).

این سازمان با شعارهای دروغین، اشخاصی همچون یونس را فریب داده و از هیجان‌شان برای پیشبرد اهدافشان سوءاستفاده می‌کند و زندگی او و خانواده‌اش را به خطر می‌اندازد. ناصر به شکلی کنایی از رفتارهای خشن سازمان‌های چپ‌گرا انتقاد می‌کند و ترور و عملیات نظامی را راهکار مناسب تغییر ساختار جوامع عربی نمی‌داند و خواستار تغییرات ریشه‌ای بر اساس آگاهی ملی در زمینه‌های فرهنگی، اعتقادی، اجتماعی و سیاسی است.

۴-۴. حیوان انسان‌نما و تمایلات شدید جنسی

اکثر شخصیت‌های رمان هنا الورد، محصول خون و گوشت و عصب و تابع امیال غریزی و ناخودآگاه هستند و عشق آن‌ها رنگی جسمانی و جنسی و شهوانی دارد. یونس، رلی، ابوطویل، حسیب مرتضی و حتی حناوی مذهبی، نگرشی جنسی نسبت به مقوله عشق دارند. حناوی که در نوجوانی عاشق دختری می‌شود، در ابراز عشقش، میل جنسی بیداد می‌کند و ناصر با صحنه‌های اروتیک، عشق او به معشوقش را توصیف می‌کند: «ولم يقل له إنّ حياة كانت تميل، بقوة، إليه، وتمثل له عندما يلمس جسدها، أو يقترب من عنقها، فيشم رائحة عرق حامض خفيفة، ولكنها كانت تمنع عندما تتوغل يديه تحت فستانها، ثم تستجيب مغمضة عينيها» (همان: ۱۰۰).

یونس که دیوانه‌وار رلی را دوست دارد، ولی با این وجود بعد جنسی و شهوانی بر آن غلبه دارد و اکنون که یونس از رلی دور است، بیشتر از آنکه ویژگی‌های اخلاقی و محبت او به ذهنش خطور کند، جسم اغواکننده رلی در ذهنش مجسم می‌شود و غریزه جنسی‌اش تمنای رسیدن به جسم رلی را در او برمی‌انگیزد: «انتابه شعور جنسي قوي وذاكرته تستعيد رائحة عبيرها المتصاعد من جسدها ذاته، لا العطور و لا مزيلات روائح العرق وما شابه، بل عقب جسدها الذي يتسلل إلى أنفه، عندما يضمها، من قبة ثوبها» (همان: ۱۱۵).

رلی که چهره زیبا و جذابی دارد با وجود آنکه خجالتی است، ولی از لحاظ میل جنسی همچون یونس قوی است و در برآورده کردن نیاز جنسی‌اش از یونس با قدرت عمل می‌کند: «وجهها المستدير المشرب بخمرة خجل دائمة، إلا في السرير حيث تنقلب مرة، غمّازاتها على وشك إطلاق زوبعتين» (همان: ۱۴۱).

رابطه عاشقانه رلی و یونس نیز شهوانی است و یونس با توصیفات اروتیک از اندام و جسم رلی عشقش را به او ابراز می‌کند: «وهو يقبلها فيذوق العسل واللبن تحت لسانها، فعل ذلك وهو يلمس، برجفات متصلة، تكوير نهدها ويتمم من وحي الأثر: ثدياك كخشفتي ظي توأمين يربعيان بين السوسن» (همان: ۴۸).

ناصر با تکیه بر اندیشه ماده‌گرایانه نشان می‌دهد که شخصیت‌های داستان تابع نیازهای جسمشان هستند و می‌کوشند با رابطه جنسی امیال سرکوب‌شده خود را ارضا کنند و فشار ناشی از تمنای جسمشان را کم کنند، پس روابط عاطفی آن‌ها بر مسائل جنسی و امیال غریزی پایه‌ریزی می‌شود.

٥-٤. شکستن حرمت کاذب کلمات

ناصر همچون طبیعت‌گرایان از زبانی صریح برای بیان موضوعاتی بهره می‌گیرد که در فرهنگ عربی و اسلامی به‌خاطر مراعات اصول اخلاقی و دینی، تابو شمرده می‌شوند و بسیاری از نویسندگان از به‌کارگیری آن‌ها طفره می‌روند. او عبارات ممنوعه را بدون سانسور به کار می‌برد و با شکستن حرمت کلمات صریحاً عقایدش را بیان می‌کند. شخصیت‌های داستان رمان هنا الوردۀ اسم آلات جنسی مردانه یا زنانه و ناسزاهای جنسی را در گفتگوهایشان به کار می‌برند. مثلاً یونس در خاطره‌ای مربوط به دوران نوجوانی با دوستانش اسم آلت مردانه را ذکر می‌کند: «قال في لحظة إلهام وهو يتطلع إلى شجرة التين فوق رؤوسهم: أتعرفون كيف يمكن للواحد أن يكبر أيره؟» (همان: ١٩٢).

یا هنگامی که مأموری مخفی او را با سماجت دنبال می‌کند، به او فحشی ناموسی می‌دهد که جنبۀ جنسی دارد: «نظر إلى الخلف فرأى مطارده يتعقبه بالهمة نفسها. سبه في سره: ك... أم أبوك» (همان: ٧٥).

این جسارت و بی‌پرده سخن گفتن از تابوها، بیانگر عصیان ناصر علیه هنجارهایی است که نسل به نسل بر اساس تعالیم دینی یا اخلاقی از سوی نویسندگان عرب پیروی شده‌اند، ولی او با کمک این هنجارشکنی می‌خواهد واقعیت‌های جوامع عربی و امیال سرکوب‌شده افراد جامعه برای خواننده بازگو کند. البته شکستن حرمت کلمات، بدزبانی را در جامعه رواج و انسان را از معنویات دور می‌کند.

٦-٤. توصیف دقیق و با جزئیات

ناصر همچون طبیعت‌گرایان در بخش‌هایی از داستان چنان مکان‌ها، فضاها و ظاهر و شخصیت کاراکترها را با دقت و جزئیات توصیف می‌کند که خواننده خسته می‌شود و این توصیفات گاهی تا سه صفحه ادامه می‌یابند. مثلاً وقتی یونس به اتاق بازپرسی در شهر سندباد می‌رود، نویسنده فضای اتاق، دیوار و سقف و اشیاء درون آن را با جزئیات توصیف می‌کند: «فالمروحة المتدلّية من سقفها المنخفض كانت تضحّ هواءً ساخناً، مُشبعاً بالرهبة والعرق ودخان السجائر. كانت الغرفة عارية الجدران إلا من صورة كبيرة للحفيد في زيّ حرس الحدود. تلاؤها الجيريّ ناصع البياض بيدو حديث العهد. في وسطها طاولة خشبية يجلس خلفها عسكريّ... نافذتها الوحيدة تطلّ على الشرق

حيث يتلأل السراب على وجه المدى القاحل. هناك أشياء أخرى في الغرفة: بندقيّة، نباتات ظلّ، إبريق وضوء، مضرب بولو، سخّان شاي وزجاجة ماء» (همان: ۶۱).

در بخشی از داستان یونس به خانه دبیرکل سازمان می‌رود که نویسنده فضای آن را با تمام جزئیات توصیف می‌کند. او راهرو، دیوارها و نقش و نگارهای روی آنها، عکس‌های خانوادگی، تابلوها، مبلمان و دیگر وسایل و اندازه و شکل و رنگشان را توصیف می‌کند که حدود سه صفحه از رمان را دربرمی‌گیرد: «لم يكن هناك ما يميّز الصالون سوى طولہ النسبيّ. قد يكون سنّة أمتار في أربعة. كنبأته ذات اللون العنّابي في حالة جيّدة. على الجدران صور فوتوغرافيّة مُستنسخة، على الأغلب، لمناظر طبيعية خلّابة موزّعة بدوق سليم... صور الأشجار والزهور والمياه المتدفّقة، الموزّعة بدوق سليم. ففي العادة تحتلّ صور العائلة، أو الزعماء، جدران صالونات البيت... أحرف تتمايل أو تستقيم، بحر أسود، بأحبار ملوّنة، في أطر مُذهّبة أو خشبيّة...» (همان: ۳۳-۳۴).

ناصر با این توصیفات دقیق و طولانی، جهان درون داستان را گسترش و اطلاعاتی از دبیرکل و روابط خانوادگی او به مخاطب می‌دهد تا با شناختی نسبی از شخصیت‌ها، بتواند حوادث بعدی داستان را پیش‌بینی کند و درگیر ماجرای داستان شود. زاویه دید به کار رفته در این توصیفات، بیرونی است و همچون دوربین فیلم‌برداری فیلم مستندی عمل می‌کند که پدیده‌های ملموس را به تصویر می‌کشد و میان واقعیت بیرون از متن و جهان برساخته داستان ارتباط برقرار می‌کند.

نتیجه

۱- هنا الوردة رمانی طبیعت‌گراست که بیشتر مؤلفه‌های طبیعت‌گرایی در آن نمود یافته و اثرپذیری امجد ناصر در دو حیطة محتوایی و زبانی و فرمی است. ۲- ناصر همچون طبیعت‌گرایان با رویکردی علمی و ماده‌گرایانه شخصیت‌های داستان را در فضایی محسوس و تحت سیطره طبیعت می‌آفریند و آنها را محصول وراثت، محیط و جبر همه‌جانبه تاریخی، اجتماعی و طبیعی می‌داند. ۳- یونس و دیگر کاراکترها، شخصیت‌های تابع غرایز مادی و امیال جنسی هستند که عشقشان شهوانی است و دین و ماوراءالطبیعه را انکار می‌کنند و به خوی حیوانی‌شان بسیار توجه می‌کنند. ۴- در حیطة زبانی و فرم داستان، ناصر با صراحت و بدون سانسور، صحنه‌های جنسی را توصیف می‌کند و شخصیت‌های داستان با شکستن حرمت کاذب کلمات از سد اخلاق و دین عبور کرده و اصطلاحات جنسی و فحش‌های زشت به کار می‌برند. ۵- ناصر مانند طبیعت‌گرایان با توصیف دقیق و باجزئیات مکان‌هایی همچون اتاق هتل محل اقامت یونس در

سندباد و فضای اطراف آن، محیط الحامیه قدیم و جدید، فضای اتاق بازپرسی پلیس، خانه دبیرکل سازمان و توصیف ویژگی‌های فیزیکی شخصیت‌ها و تمرکز بر عیب‌های ظاهری‌شان، جهان درون داستان را برای خواننده ترسیم می‌کند و اطلاعات بیشتری درباره شخصیت‌ها به او می‌دهد. ۶-ناصر تحت تأثیر اندیشه‌های مارکسیستی و طبیعت‌گرایانه، دین و مذهب را عامل تفرقه گروه‌های سیاسی می‌داند و در قالب سخنان یونس و ابوطویله نگرش ضددینی خود را بیان می‌کند. ۷-او تحت تأثیر جبرگرایی طبیعت‌گرایانه، چنان دیکتاتوری را بر کشورهای عربی حاکم می‌داند که هرگونه فعالیت اصلاح‌جویانه را محکوم به شکست می‌پندارد. ۸-نویسنده با توصیف رفتارهای هیجانی یونس، از ترورهای تکراری سازمان‌های سیاسی علیه پادشاه انتقاد می‌کند و از رویکرد سودجویانه آن‌ها در سوءاستفاده از صداقت افراد آزادی‌خواهی همچون یونس انتقاد می‌کند که باعث دل‌سردی و حس شکست آن‌ها می‌شوند.

منابع

- براهنی، رضا (۱۳۷۳)، *قصه‌نویسی*، تهران: البرز.
- پاینده، حسین (۱۳۹۱)، *داستان‌های کوتاه در ایران (داستان‌های رئالیستی و ناتورالیستی)*، چاپ دوم، تهران: نیلوفر.
- خدایار، امیرمسعود (۱۳۶۷)، *فرهنگ واژه‌های سیاسی، فلسفی، مذهبی، هنری و ادبی*، تهران: خورشید.
- داد، سیما (۱۳۷۵)، *فرهنگ اصطلاحات ادبی*، چاپ دوم. تهران: مروارید.
- راغب، نبیل (بدون تاریخ)، *المذاهب الأدبية من الكلاسیكية إلى العبثية*، القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب.
- سیدحسینی، رضا (۱۳۸۷)، *مکتب‌های ادبی*، چاپ پانزدهم. تهران: نگاه.
- فورست، لیلیان و پیتر اسکرین (۱۳۸۸)، *ناتورالیسم*، ترجمه حسن افشار. چاپ پنجم. تهران: مرکز.
- گران، دیمیان (۱۳۷۵)، *رئالیسم*، ترجمه حسن افشار، تهران: مرکز.
- مقدادی، بهرام (۱۳۷۸)، *فرهنگ اصطلاحات نقد ادبی*، تهران: فکر روز.
- میرصادقی، جمال (۱۳۸۲)، *داستان‌نویس‌های نام‌آور ایران*، تهران: اشاره.
- ناصر، أمجد (۲۰۱۷)، *هنا الوردة*، بیروت: دارالآداب.
- نصرت، عبدالرحمن (۲۰۰۷)، *فی النقد الحديث: دراسة فی مذاهب نقدیه حدیثیه وأصولها الفکرية*، عمان: جبهینه للنشر والتوزیع.

مجلات

بررسی رمان «هنا الوردة» اثر امجد ناصر با تکیه بر مکتب طبیعت‌گرایانه پیمان صالحی و...

- تجلیان مفرد، منیر و فروغ اعظم سوفالی (۱۳۹۱)، «بررسی نقش محیط و وراثت در نمایشنامه دوشیزه ژولی نوشته آگوست استریندبرگ از دیدگاه ناتورالیسم»، فصلنامه زیبایی‌شناسی ادبی، سال سوم، شماره ۱۳، صص ۲۰۸-۲۳۲.

- حسن‌زاده میرعلی، عبدالله و آرتمیز صیادچمنی (۱۳۹۷)، «تحلیل عناصر ناتورالیستی در رمان سفر شب از بهمن شعله‌ور»، متن پژوهی ادبی، سال ۲۲، شماره ۷۷، صص ۱۸۸-۲۰۹.

- رادفر، ابوالقاسم (۱۳۸۳)، «نقد و تحلیل وجوه تمایز و تشابه اصول کاربردی مکتب‌های ادبی رئالیسم و ناتورالیسم»، فصلنامه پژوهش‌های ادبی، شماره ۳، صص ۲۹-۴۴.

- رنجبر، محمود (۱۳۹۸)، «بنیادگرایی در نقد یا نقد بنیادگرا»، جستارهای نوین ادبی، شماره ۲۰۶، صص ۷۳-۹۳.

- رسولی‌پور، رسول، جلوخانی، روح‌انگیز (۱۳۹۴)، «پلاتینگا و مسأله تعارض میان علم و دین»، اشارات، شماره ۳، صص ۲۲-۴۷.

- زرشناس، شهریار (۱۳۸۳)، «صادق چوبک و ناتورالیسم فروید زده لمپنی»، ماهنامه ادبیات داستانی، سال ۱۲، شماره ۸۶، صص ۴۰-۴۳.

- سادات الحسینی، راضیه سادات، میرزایی، فرامرز (۱۳۹۳)، «کارکرد توصیف در رمان حین ترکنا الجسر»، زبان و ادبیات عربی، دوره ۶، شماره ۱۱، صص ۱-۲۸.

- سربلوکی، سجاد (۱۴۰۲)، «رویکرد سوسیالیست‌های خداپاور و چپ‌های مسلمان ایرانی به مقوله تکامل»، پژوهش‌های علم و دین، دوره ۱۴، شماره ۱، صص ۶۱-۷۸.

- صابری، رضا (۱۳۸۲)، «بی‌ارزشی دانش (نقدی بر کتاب «دانش و ارزش»)، ایران‌شناسی، سال ۱۵، شماره ۵۷، صص ۱۲۶-۱۴۰.

- صادقی شهپر، رضا و سیما مرادپور (۱۳۹۲)، «یک گام به سوی بومی‌گرایی: نقد داستان‌های «اسماعیل فصیح»»، حرکت از ناتورالیسم به سوی رئالیسم»، پژوهش زبان و ادبیات فارسی، شماره ۲۹، صص ۱۷۳-۱۹۹.

منابع انگلیسی

- Coyne, Jerry A. (2009) Why Evolution Is True. Oxford; New York: Oxford University Press .

منابع اینترنتی

- الشقیری، عمّار (۷ / ۹ / ۲۰۱۹) حبر، أمجد ناصر: الحياة بأكثر من اسم،

<https://www.7iber.com/culture>

- الغانمی، سفیان (۱۶ / ۳ / ۲۰۱۸) الجزيرة، هنا الوردة ل "أمجد ناصر" وحكاية "بلاد اللأین"،

<https://www.aljazeera.net>

- فرّاج النَّابِي، ممدوح (٢٦ / ٣ / ٢٠١٧) العرب، هنا الوردة، أمجد ناصر (الأردن)، رواية دار الآداب (٢٠١٦)،

<https://langue-arabe.fr>

References

- Baraheni, R. (1994). Story writing. Tehran: Alborz. (In Persian).
- Daad, S. (1996). Dictionary of literary terms. second edition, Tehran: Morwarid. (In Persian).
- Forrest, L. & Screen, P. (2009). Naturalism. translated by Hassan Afshar, Fifth Edition, Tehran: Markaz.
- Grant, D. (1996). Realism. translated by Hassan Afshar, Tehran: Markaz. (In Persian).
- Hasanzadeh Mirali, A. & Sayadchamani, A. (2018). Analysis of naturalistic elements in the novel Night Journey from Bahman Shulevar, Literary text research magazine, 22 (77), 188-209. (In Persian).
- Khodayar, M. (1988). Dictionary of political, philosophical, religious, artistic and literary words. Tehran: Khorshid. (In Persian).
- Meqdadi, B. (1999). Dictionary of terms of literary criticism. Tehran: Fekr Rooz. (In Persian).
- Mirsadeghi, J. (2003). Iran's famous storytellers. Tehran: Eshare. (In Persian).
- Nasser, A. (2017). Huna Al Warda, Beirut: Dar al-Adab. (In Arabic).
- Nasrat, A. (2007). In Modern Criticism: A Study of Modern Critical Schools and Their Intellectual Origins. Amman: Juhayna Publishing and Distribution. (In Arabic).
- Priestley, J.B. (2012). Satiety in Western literature. Translated by Ibrahim Yunsi, seventh edition, Tehran: Amir Kabir. (In Persian).
- Radfar, A. (2013). "Criticism and analysis of the differences and similarities of the practical principles of the literary schools of realism and naturalism", Literary Research Quarterly, No. 3, pp. 29-44. (In Persian).
- Ragheb, N. (undated). Literary Schools from Classicism to Absurdism. Cairo: Egyptian General Book Authority. (In Arabic).
- Rangjar, M. (2019). "Fundamentalism in Criticism or Fundamentalist Criticism", New Literary Essays, No. 206, pp. 73-93. (In Persian).
- Rasoulipour, R, Jellockhani, R. (2015). "Platinga and the Problem of Conflict between Science and Religion", Isharat, No. 3, pp. 22-47. (In Persian).
- Saber, R. (2003). "The Valuelessness of Knowledge (A Critique of the Book "Knowledge and Value")", Iranology, Year 15, Issue 57, pp. 126-140. (In Persian).
- Sadat Al-hosaine, Z & Mirzei, F. (2014). The function of description in the novel during the leaving of al-Jasr". Arabic language and literature. Volume 6, Number 11, pp. 1-28. (In Persian).

- Sadeghi, Sh. & Muradpor, S. (2013). A step towards localism: criticizing the stories of "Ismail Fasih", moving from naturalism to realism. *rsian Language and Literature Research Journal*, 29, 177-193. (In Persian).
- Sarblouki, S. (2023). "The Approach of theistic socialists and Iranian Muslim leftists to the Issue of Evolution", *Science and Religion Studies*, Volume 14, Issue 1, pp. 61-78. (In Persian).
- Sarvat, B. (2011). *Acquaintance with literary schools*. Third edition, Tehran: Sokhan Publications. (In Persian).
- Sayed Husaini, R. (2008). *Literary schools*. 15th edition, Tehran: Negah. (In Persian).
- Tajlian Mofard, M.& Azam Sofali, F. (2012). Investigating the role of environment and heredity in the play *Miss Julie* written by August Strindberg from the point of view of naturalism, *Journal of Literary Aesthetics*, 3(13), 208-232. (In Persian).
- Zarshenas, Sh. (2004), "Sadegh Chobak and Lumpy's Freudian Naturalism", *Fiction Literature Monthly*, Year 12, Issue 86, pp. 40-43. (In Persian).

دراسة رواية «هنا الورد» لأحمد ناصر بالاعتماد على المدرسة الطبيعية

نوع المقالة: أصلية

ييمان صالح^{١*}، مسلم خزلي^٢

١. أستاذ اللغة العربية وآدابها، جامعة إيلام، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، إيلام، إيران

٢. محاضر في قسم اللغة العربية وآدابها، جامعة إيلام، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، إيلام، إيران.

تاريخ دریافت: ١٤٠٤/٠٤/١٠ تاريخ پذیرش: ١٤٠٤/٠٦/٢٥

الملخص

اتسم التيار الأدبي الطبيعي بالاعتماد على العلوم الطبيعية والتركيز على الواقعية، مما أضفى طابعاً علمياً وموضوعياً على الأعمال الأدبية. ويسعى كتاب هذا التيار إلى تصوير العالم المحسوس بكل تفاصيله، وتقديم الشخصيات ككائنات واقعة تحت تأثير قوى خارجية وداخلية مثل الوراثة والبيئة والحتمية الاجتماعية. يُعدّ أحمد ناصر، الكاتب الأردني المعاصر، من الكتاب الذين استفادوا من عناصر هذا التيار، حيث عرض في روايته هنا الورد الواقع السياسي والاجتماعي في الدول العربية خلال ستينيات القرن العشرين بأسلوب يتسم بالزعة الطبيعية. تهدف هذه الدراسة معتمدة على المنهج الوصفي-التحليلي، إلى بيان مظاهر الطبيعة الأدبية في الرواية هذه، تُظهر النتائج تُظهر أن رواية هنا الورد تُعدّ روايةً طبيعيةً في المستويين: المضموني واللغوي. فعلى الصعيد المضموني، فإن شخصيات الرواية خاضعة لغرائزها المادية، وتكرّر الدين وما وراء الطبيعة، وترى أن كلّ شيء جبريّ وغير إرادي، أمّا على الصعيد اللغوي، فقد لجأ الكاتب إلى الوصف الصريح للمشاهد الجنسية متجاوزاً الاعتبارات الأخلاقية، كما عمد إلى تصوير دقيق للأماكن التي تجري فيها أحداث الرواية، وإلى وصف مفصّل للسّمات الجسدية للشخصيات مع التركيز على عيوبها الظاهرية، ممّا يضع بين يدي القارئ كلاً من عالم الرواية والمعلومات اللازمة عن شخصياتها. وقد سعى أحمد ناصر إلى توظيف مقومات الطبيعة للتعبير عن أفكاره النقدية حول القضايا السياسية، ومنها: الدكتاتورية السائدة في البلدان العربية، غياب حرية التعبير والعدالة الاجتماعية، ونقد النهج العسكري العنيف الذي تتبناه بعض التنظيمات السياسية والفكرية لتغيير النظام القائم.

الكلمات المفتاحية: الرواية الأردنية المعاصرة، الطبيعة الأدبية، أحمد ناصر، هنا الورد.